

кантэкст: не толькі каханне аб'ядноўвае дваіх у радасці (“dans la joie”), але і святло перамагае ноч, што надае перакладу філасофскае гучанне.

Арыентацыя П. Верлена на музычнасць спрыяла выкарыстанню асобых прыёмаў арганізацыі верша, сярод якіх вылучаюцца вар'іраванне аднаго і тако ж гука (ці падобных да яго), імкненне да паўтораў, частае выкарыстанне жаночай рыфмы. У сваіх перакладах Г. Навасельцава кіруецца не толькі агульным патрабаваннем максімальна блізкага сэнсавага супадзення пераклада і арыгінала, яна надае тэксту спецыфічна нацыянальную афарброўку, уважліва абыходзіцца з кожнай паэтычнай дэтאלлю, выкарыстоўвае разнастайныя мастацкія прыёмы стварэння вобразнасці.

Як вядома, пераклады паэзіі П. Верлена маюць даўнюю традыцыю ў беларускай літаратуры. Так, на блізкасць да “глыбокай багдановічаўскай філасофіі” Г. Навасельцава ўказвае ў пасляслоўі да нізкі ўласных перакладаў [2, 32].

Думаецца, вопыт літаратурнага клуба “Rendez-vous avec la poésie française” па перакладчыцкай дзейнасці, а таксама па эстэтычнаму выхаванню студэнтаў сродкамі мастацкага слова знойдзе далейшы працяг і будзе карысны для тых, хто спазнае непаўторную французскую класіку.

Літаратура

1. Иовенко, В.А. Перевод и его противоречия в статье Хосе Ортеги-и-Гассета «Нищета и блеск перевода» / В.А. Иовенко // Филологические науки в МГИМО. – 2017. – № 3. – С. 87–91.

2. Французская классика XIX–XX веков. В переводах. Избранное / сост.-редактор Н.Г. Сержантова. – Витебск: Изд-во УО «ВГУ имени П.М. Машерова», 2005. – 179 с.

Л.Я. Глазман

Установа адукацыі “Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”
e-mail: lubov_glazman@bk.ru

УДК 811.133.1:821.161.3.09“18”

ФРАНЦУЗСКАЯ МОВА Ў БЕЛАРУСКАМОЎНЫХ МАСТАЦКІХ ТЭКСТАХ XIX СТАГОДДЗЯ

Ключавыя словы: *беларуская літаратура, французская мова, XIX стагоддзе, сатыра, мастацкі прыём.*

У артыкуле даследуецца феномен наўмыснага ўключэння ў беларускамоўныя мастацкія тэксты XIX стагоддзя французскіх словаў і выказаў. Сцвярджаецца, што беларускамоўныя аўтары (Я. Баршчэўскі, Ф. Тапчэўскі, А. Абуховіч) выкарыстоўвалі французскую мову ў змяшэнні з беларускай дзеля дасягнення пэўнага мастацкага эфекту. Раскрываюцца перадумовы і спецыфіка выкарыстання французскай мовы ў беларускай літаратуры пазначанага перыяду.

FRENCH LANGUAGE IN BELARUSIAN-LANGUAGE LITERARY TEXTS OF 19TH CENTURY

Key words: *Belarusian literature, French, 19th century, satire, artistic technique.*

The article explores the phenomenon of intentional inclusion of French expressions in Belarusian-language literary texts of the 19th century. It states that Belarusian-speaking authors (Y. Barshchevsky, F. Tapchevsky, A. Abukhovich) used French in mixing with Belarusian in order to achieve a certain art effect. The article reveals the prerequisites and specifics of the use of the artistic technique in Belarusian literature of the period.

Для сучаснай айчыннай літаратуры дастаткова характэрны мастацкі прыём выкарыстання няроднай мовы ў беларускамоўным тэксце. Пра гэта сведчасць творы маладых аўтараў (Альгерда Бахарэвіча, Андрэя Адамовіча, Вальжыны Морт, Віктара Марціновіча, інш.). Не з'яўляюцца рэдкімі сэння таксама тэксты, напісаныя на беларуска-рускай “трасянцы” (Камілы Цень, Анкі Упала, Дуні Марцінкевіч), што найчасцей маюць дачыненне да рэпрэзентацыі аўтарамі пэўных праблем, звязаных з нацыянальнай свядомасцю асобы.

Аднак сама традыцыя ўжывання выкарыстання іншамовных сродкаў узнікла ў беларускай літаратуры яшчэ ў XIX стагоддзі. Спавадала іх з'яўленне вялікая колькасць фактараў, часта сацыяльна-палітычнага характару. Перадусім падзелы Рэчы Паспалітай, палітыка чужых для былога ВКЛ царскіх уладаў, накіраваная на асіміляцыю і змяншэнне ўплывовасці беларускай шляхты, якое садзейнічала паступоваму збліжэнню польскамоўнага шляхецкага і беларускамоўнага сялянскага саслоўяў. Рабілі сваю справу вымушаныя антыўрадавыя акцыі, што выліваліся ў сярэдзіне XIX ст. у паўстанцкі (а пазней народніцкі, рэвалюцыйны) рух.

Не дзіўна, што найбольшую распаўсюджанасць атрымала выкарыстанне ў беларускамоўных тэкстах польскіх і рускіх выразаў. Аднак нельга ігнараваць ролю і іншых, у прыватнасці, французскіх уставак. Выкарыстанне французскіх выразаў з'яўляецца характэрнай асаблівасцю беларускай літаратуры менавіта XIX стагоддзя і абумоўлена шэрагам прычын.

Адной з такіх перадумоў можна назваць уплыў французскай мовы і рамантызаванага вобразу Напалеона на дваранскае асяроддзе. Гэты уплыў быў адлюстраваны надзвычай яскрава ў рускай літаратуры, у беларускай, тым не менш, таксама адчуваюцца яго водгаласы (хоць напалеонаўскія войны на беларускую літаратуру ў значна большай ступені паўплывалі не ў моўным або культурным сэнсе, а ў ідэйным, паколькі звязваліся з надзеямі на вызваленне з-пад улады Расійскай імперыі і на адраджэнне Рэчы Паспалітай).

Нягледзячы на спецыфіку бытавання беларускай мовы на тэрыторыі краіны ў XIX стагоддзі, звяртанне да якой было справай рэдкай, часам не-

папулярнай, а часам забароненай, можна назваць некалькі твораў з выразным акцэнтам менавіта на французскім моўным кантэксте.

Яшчэ на пачатку XIX стагоддзя французскія ўстаўкі ў беларускамоўныя творы рабіў Я. Баршчэўскі. У вершы “Бунт хлопаў” (1812) прыгонныя мужыкі, якія пасля праходу французскіх салдатаў, прынамсі, на нейкі час адчулі сябе гаспадарамі разрабаваных маёнтаў, разам з французамі крычаць: “Галён!” [2, 42] (у пер.: “ідзем”). Гэта хоць і даволі нязначны, але сродак сатыры аўтара, накіраваны, між іншым, на саміх сялянаў. Што ўсё роўна не задаволіла царскую цэнзуру, якая ўбачыла выключна рэвалюцыйныя матывы і жорстка карала за захоўванне тэкста (напрыклад, забірала ў рэкруты, як тое сталася з маладым хлопцам Паўлюком Багрымам).

У апошнія дзесяцігоддзі, разам з паступовым пашырэннем беларускамоўнай творчасці на беларускай частцы Расійскай імперыі пачынаюць усё часцей гучаць іншамоўныя словы, якія таксама з’яўляюцца сродкам сацыяльнай сатыры. У выпадку з творчасцю Ф. Тапчэўскага гэта сатыра накіраваная на прывілеяваную праслойку грамадства, бо паказвае неадпаведнасць паміж паводзінамі персанажаў і іх імкненнем да вытанчанасці.

У па-мадэрнісцку экспрэсіўным вершы “Вечарынка” (188(?)), насычаным музыкай, танцамі нібы звар’яцелых ад карчомнага тлуму і мітусні паноў, музыкаў, апісанне дзеяння надзвычай шчодро здобрана гукападражальнымі дзеясловамі: “мах”, “стук”, “топ”, “фурт”, “верць”, “брык”, “цап”, “тыц”, “хваць”, “круцель”, “шлёп” (“шлёп! Абое разам селі...”), “шавырк” (“абайме за стан паненку дый шавырк каля сябе”) [1, 320]. Вядома, што абранне моўных сродкаў абумоўлена таксама вобразам наратора, які, хоць і з’яўляецца імпліцытным у вершы, усё-ткі праяўляе сябе ў пэўных момантах факалізацыі. Так, веер апавядальнік апісвае як “індычы хвост” [1, 320], што паказвае на чалавека простага, знаёмага больш з сельскай гаспадаркай, чым з прадметамі панскіх мод. Такім жа чынам ідзе і апісанне мазуркі і кадрылі – танцаў, невядомых селяніну. Атрымліваецца, што чытач (а паэт, вядома, разлічваў на дасведчанага чытача) бачыць гэтыя модныя панскія звычаі больш абстрагавана, як чужыя. Відавочна, Тапчэўскі хацеў, каб панства больш крытычна паглядзела на сябе, нібы звонку. І тут аўтар выкарыстоўвае чужую мову, напрыканцы верша, для максімізацыі камічнага эфекту. Раптам зусім неспадзявана для чытача гучыць гарача любімая шляхтай з часоў Напалеона французская мова: “Tour des dames!” – пасля казалі, верць паненкі каляском. // “Chaine des dames!” – як закрычалі, расцягнулісь ланцужком. // “Cavalieres avant!” – зяўнулі, марш панічы напярод. // “Aurembours!” – круць, павярнулі і ўсе давай на ўход!” [1, 320]. Для паказу саслоўнай далікатнасці на балю ўжыванне французскай мовы, канешне, неабходна. Калі толькі не ўлічваць, што гэта не баль, а карчомная вечарынка, а выступаюць не вядомыя музыкі, а звычайныя жыды. І тут варта заўважыць, што наратар-селянін зноў цалкам перадае французскую гаворку. Гэта можа сведчыць пра некаторую

яго ўмоўнасць, а значыць, і кантрастнае ўжыванне абразліва недалікатных дзеясловаў для пазнакі ўсяго дзеяння не тлумачыцца нізкім статусам апавядальніка, а з’яўляецца аўтарскім пунктам гледжання ў тэксе. У дадзеным вершы няродная мова таксама выступае сродкам узмацнення камічнай сітуацыі неадпаведнасці шляхты таму ўражанню, якое яна стварае.

Тым не менш, свядомае ўжыванне французскай мовы ў беларускім тэксце заўважна не толькі дзеля ўзмацнення сатырычнага пачатку твора. Так, зусім іншую мэту мае аўтар “Мемуараў” (1894) Альгерд Абуховіч. Для яго, чалавека, які паслядоўна, з палемічным запалам даводзіў думку наконт уласнага права ганарыцца сваім слаўным родам, упылвовымі продкамі (“Пазываючыся ў подпісы дзядоў сваіх, грудзі мае парушае пачуццё нечага вялікага, сільнага” [1, 342]), французскай мова, латынь у тэкстах беларускамоўных былі сведчаннем высокага культурнага ўзроўню. Калі ж успомніць статус беларускай – “простай”, “сялянскай” – мовы ў тых часы, то становіцца зразумела, наколькі важна было Абуховічу заявіць свае і правы на радавітае паходжанне, і прадэманстраваць сваю адукаванасць. Усё гэта падымала прэстыж беларускай мовы, якой раптам пачынаюць карыстацца такія шаноўныя асобы. Менавіта па гэтай прычыне па ўсіх “Мемуарах” раскіданыя лацінізмы і французскія выразы. Больш за тое, Абуховіч часам даволі смела скажае замежную мову, не баючыся паказаць сябе невукам: “Бачыў я на plet fond у зале “Трохсот” у палацы сцэну...” [1, 342]. Відавочна, што падобныя скажэнні зробленыя аўтарам для стварэння эфекту нядбайнага, а магчыма ў нечым і зняважлівага стаўлення да той самай паказнай вытанчанасці, якую высмейвалі беларускія сатырыкі таго часу.

Такім чынам, у той час як ужыванне польскіх і рускіх выказаў ў беларускамоўнай літаратуры перадусім востра ставіла праблему існавання і бытавання нацыі, французскія ўстаўкі былі запатрабаваныя аўтарамі пераважна дзеля актуалізацыі разнастайных сацыяльных пытанняў у розных па жанравай і стылёвай накіравансці творах (як, напрыклад, бачым ў прааналізаваных намі сатырычных і дакументальна-мастацкіх біяграфічных творах).

Літаратура

1. Беларуская літаратура XIX стагоддзя : Хрэстаматыя : вучэб. дапаможнік для студэнтаў філал. спец. ВДУ / склад. і аўт. камент. А. А. Лойка, В. П. Рагойша. – Мінск : Вышэйшая школа, 1988. – 487 с.